

De groene MaS

Het effect van een **groene** maatschappelijke stage
op een **grijze** leerling

Naam:	Meike van Ommeren
Opleiding:	Plattelandsvernieuwing
Datum:	23 juni 2011
Afstudeerdocent:	Jeannette Wolters-Rougoor (CAH Dronten)
Opdrachtgever afstudeerwerkstuk:	Projecten LTO Noord
Begeleiding opdrachtgever:	Gré de Groot

Afstudeerwerkstuk

Afstudeerwerkstuk:

De Groene MaS - Het effect van een groene maatschappelijke stage op een grijze leerling

Meike van Ommeren
Zwolle, 23 juni 2011
Projecten LTO Noord

Voorwoord

Vanaf september 2011 is de maatschappelijke stage verplicht voor alle middelbare scholieren in Nederland. De MaS houdt in dat jongeren tijdens hun middelbare schoolperiode 30 uur vrijwilligerswerk doen. In oktober 2007 heeft Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland een intentieverklaring getekend met het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselveiligheid (tegenwoordig Ministerie van Economische zaken, Landbouw en Innovatie; vanaf nu EL&I) voor de realisatie van 3000 groene MaS plekken in 2011. Naar aanleiding van deze intentieverklaring heeft het Ministerie van EL&I financiële middelen beschikbaar gesteld voor het opzetten van activiteiten om deze stageplaatsen te realiseren. Projecten LTO Noord (en haar zuidelijke partners LLTB en ZLTO) heeft dit vorm gegeven in het project 'Maatschappelijke stage in het groen'. Er wordt in dit project vooral ingezet op grijze leerlingen (leerlingen van een niet-groene school) uit een stedelijke omgeving. Stad en platteland hebben veelal geen goed beeld van elkaars leef- en werkwijzen. Ontmoetingen onderling kunnen dan ook bijdragen om van elkaars leefwerelden te leren en kunnen erg zinvol zijn. Hoe zinvol de 'groene' MaS is en op welke manier wordt in dit afstudeerwerkstuk onderzocht.

Bij deze wil ik graag Gré de Groot van Projecten LTO Noord en Jeannette Wolters-Rougoor van CAH Dronten bedanken voor de begeleiding bij het maken van dit afstudeeronderzoek en het Ministerie van EL&I voor de financiering ervan. Verder zou ik graag de volgende mensen bedanken voor hun bijdrage aan dit onderzoek:

Van het CSG de Heemgaard in Apeldoorn:

De leerlingen Jessey, Loïs, Anne-Fleur, Kimberly en Sunsearay en MaS-coördinator Gero Bruinje.

Van het Huygens College in Amsterdam:

De leerlingen Abderahman, Gaby, Karan, Kevin en Loubna en MaS-coördinatoren Frans Meijer en Jeroen Leonhardt.

Van het Van Lodenstein College in Kesteren:

De leerlingen Daniëlle, Geeske, Gertiene, Janneke, Marjolein en Martine, MaS-coördinator Wim van den Brink en lerares Alize Tijssen.

Tot slot de bedrijven waar ik welkom was om de leerlingen aan het werk te zien: Wilfried Buitink van Staatsbosbeheer, familie Lodder, familie de Wit, familie van Dijk en Floor Peters.

Inhoudsopgave

	Voorwoord	3
	Inhoudsopgave	4
	Samenvatting en summary	5
H.1	Inleiding	6
H.2	Het belang van een groene MaS	7
H.3	Probleemstelling en doelstelling	
	H.3.1 Probleemstelling	9
	H.3.3 Doelstelling	9
H.4	Onderzoeksopzet en werkwijze	
	H.4.1 Onderzoeksopzet	10
	H.4.2 Werkwijze	11
	H.4.3 Leeswijzer	11
H.5	Effecten groene MaS op grijze leerling	
	H.5.1 CSG de Heemgaard in Apeldoorn	12
	H.5.2 Huygens College in Amsterdam	16
	H.5.3 Van Lodenstein College in Kesteren	19
H.6	Conclusies en aanbevelingen	
	H.6.1 Kennis over de agrarische sector en voedselherkomst	23
	H.6.1.1 Conclusies	24
	H.6.1.2 Aanbevelingen	24
	H.6.2 Interesse in de agrarische sector en de beroepskeuze	25
	H.6.2.1 Conclusies	26
	H.6.2.2 Aanbevelingen	26
	H.6.3 Het beeld van de boer of tuinder	27
	H.6.3.1 Conclusies	27
	H.6.3.2 Aanbevelingen	27
	H.6.4 Het beeld van het boerenbestaan en het platteland	28
	H.6.4.1 Conclusies	28
	H.6.4.2 Aanbevelingen	28
	H.6.5 Beantwoording van de hoofdvraag	29
	Bijlagen	
	B.1 Format interview voor MaS	31
	B.2 Format enquête tijdens MaS – CSG de Heemgaard	33
	B.3 Format interview na MaS	34
	B.4 Programma MaS CSG de Heemgaard	35
	B.5 Programma MaS Huygens College	38
	B.6 Programma MaS Van Lodenstein College	39
	B.7 Tips en trucs	40
	B.8 Fotoblad	43
	B.9 Literatuurlijst	46

Samenvatting

Vanaf september 2011 is de maatschappelijke stage (vanaf nu MaS) **verplicht** voor alle middelbare scholieren in Nederland. De MaS houdt in dat jongeren tijdens hun middelbare schoolperiode 30 uur **vrijwilligerswerk** doen. In oktober 2007 heeft LTO Nederland een intentieverklaring getekend met het Ministerie van EL&I voor de realisatie van 3000 groene MaS plekken in 2011. Naar aanleiding van deze intentieverklaring heeft het Ministerie van EL&I financiële middelen beschikbaar gesteld voor het opzetten van activiteiten om deze stageplaatsen te **realiseren**. **Projecten LTO Noord** heeft de uitwerking van het project in de 9 noordelijke provincies. Er wordt ingezet op **grijze leerlingen** uit een **stedelijke omgeving** omdat zij vaak het meest **vervreemd** zijn van de agrarische sector en natuur.

De doelstelling van dit onderzoek is inzicht krijgen of een groene MaS een goed middel is om **meer kennis** over, en een **positiever imago** van de **agrarische sector** te realiseren. Er is gekozen om de leerlingen tijdens het **gehele traject** van de MaS te volgen; hoe staan de leerlingen vooraf tegenover de MaS en de agrarische sector, hoe is hun houding tijdens de MaS en hoe hebben zij de MaS **ervaren**. Ook zijn **leraren** bij het onderzoek betrokken, net als de **begeleiders** van de MaS. De drie scholen die deelgenomen hebben aan het onderzoek hebben allen een andere achtergrond, dit om een **objectief beeld** te kunnen verkrijgen.

De conclusies van het onderzoek zijn: Drie kwart van de leerlingen hebben aangegeven **(veel) kennis** te hebben opgedaan over de agrarische sector tijdens de groene MaS. Alle leerlingen van de twee meest stedelijke scholen hebben veel geleerd over de agrarische sector, bij de meest landelijke school was dit een derde van de leerlingen. Dit is mede te verklaren door de **geografische ligging** van de scholen, maar vooral doordat maar enkelen zich hoefden te verdiepen in de agrarische sector. Meer dan een derde (namelijk 37,5%) heeft na de MaS aangegeven **interesse** te hebben in de agrarische sector. Vooral het werken met **dieren** spreekt de leerlingen aan. Leerlingen die later in de zorg of educatie willen gaan werken zagen door de MaS **goede mogelijkheden** om de agrarische sector met deze sectoren te combineren. Bijna 90% van de leerlingen heeft aangegeven door de MaS een **positief beeld** te hebben gekregen van de agrarische sector. Meer dan een derde van de leerlingen heeft aangegeven door de MaS een **ander beeld** van een boer of tuinder te hebben gekregen dan zij vooraf hadden. Hoe landelijker hun school gelegen is, hoe minder vaak zij aangeven een ander beeld van de boer of tuinder te hebben gekregen. Bijna twee derde van de leerlingen heeft aangegeven door de MaS een ander beeld van het boerenbestaan en het **platteland** te hebben gekregen dan dat zij vooraf hadden. De leerlingen van de meest stedelijk gelegen school hebben het minst vaak aangegeven een ander beeld van het boerenbestaan en het platteland te hebben gekregen, dit is te verklaren doordat zij vooraf vaak hebben aangegeven geen beeld te hebben.

Naar aanleiding van het onderzoeken van het effect van een groene MaS op een grijze leerling kan er geconcludeerd worden dat een groene MaS bijdraagt aan meer kennis over, en een positiever imago van de agrarische sector.

Summary

With the start of the new school season in September 2011, all students in high school will be committed to do 30 hours of volunteering. In Dutch this project is called 'Maatschappelijke stage'; social placement. In October 2007 the Dutch agricultural organisation 'LTO Nederland' and the Ministry of Agriculture (Ministerie of LNV) signed a declaration of intent to realise 3000 social placements in 2011. The Ministry made a budget available for the project company of LTO Nederland, Projecten LTO Noord, to realise social placements in the 9 northern districts of the Netherlands. The goal of this project is to reach students from an urban environment, because they hardly have any experience with the Dutch agriculture.

This is an analysis to find out if the social placement of urban students in the agricultural sector is a good way to increase their knowledge of agriculture and give the sector a better image. In this analysis the students will be followed during the whole process; Their image of the sector will be discovered before the social placement, during and afterwards. Also their teachers and their attendants during the social placement will be interviewed on their vision. The three schools that will be followed are from a different geographic background, to get a objective point of view.

The conclusions of this analysis are: 75% of the students indicate that they have more knowledge of the agricultural sector, because of the social placement. All students of the two most urban schools have learned a lot about the sector, from the students of the least urban school this was a third. This can be explained by the fact of these students' geographical background, but especially because a part of this class didn't have the responsibility of learning about agriculture. Over a third indicated that they, because of the social placement, are interested in agriculture. Especially working with animals is what they like. Students that are planning to work in education or welfare, learned that the agricultural sector has good possibilities to combine with their sectors. Almost 90% of the students indicate that, because of the social placement, they have a positive image of agriculture. Over a third of the students have, because of the social placement, a different point of view on a farmer. Almost two third of the students have, because of the social placement, a different point of view on the way farmers live and the countryside. Mostly the students of the least urban school did not change their points of view. When the points of view from the students from the most urban school did not change, then they mostly up front did not have a point of view at all.

Lead to the analysis of the effect of social placement of urban students in the agricultural sector, the conclusion is that the effect is on a large scale. Especially the effect on urban students of the knowledge of agriculture is big, also the image of the agricultural sector is better due to the social placement.

H.1 Inleiding

Vanaf september 2011 is de MaS verplicht voor alle middelbare scholieren in Nederland. De MaS houdt in dat jongeren tijdens hun middelbare schoolperiode vrijwilligerswerk doen. Deze stage resulteert in een win-win situatie:

- Leerlingen zien de betekenis in van vrijwilligerswerk voor de maatschappij.
- Het maakt leerlingen duidelijk dat ze invloed kunnen hebben op de maatschappij.
- Het geeft leerlingen inzicht, kennis en begrip over ontwikkelingen in de samenleving.
- Participatie leidt tot participatie. Zo vergroot de kans dat jongeren later zullen participeren in vrijwilligersverband¹.
- Jongeren die vrijwillig actief zijn (geweest) hebben meer kansen op de arbeidsmarkt².

Aan de andere kant draagt de MaS ook bij aan de persoonlijke ontwikkeling van jongeren:

- Het versterkt hun sociale vaardigheden.
- Het vergroot vaak hun zelfvertrouwen doordat ze in aanraking komen met nieuwe en andere situaties.
- Het geeft inzicht in de praktijk van een eventuele toekomstige baan³.

Bij het begrip 'maatschappelijke stage' wordt vaak alleen gedacht aan sectoren als zorg, welzijn en sport⁴. Dit komt voornamelijk doordat een MaS een vorm van vrijwilligerswerk moet zijn. Aangezien agrarische bedrijven commercieel zijn, wordt de link tussen MaS en de agrarische sector niet snel gelegd. Bij vrijwilligerswerk wordt vaak gedacht aan helpen in de zorg- of verenigingssfeer. Dit terwijl door boeren en tuinders veel maatschappelijke functies worden verricht, denk naast de productie van voedsel bijvoorbeeld maar aan de zorg voor een mooi landschap of het ontvangen van groepen. Ook zijn veel agrarische bedrijven multifunctioneel; zij bieden bijvoorbeeld zorg, educatie, recreatie of verse streekproducten in een winkel. Verder draagt de agrarische sector bij aan een gezonde Nederlandse economie; Ze is goed voor bijna tien procent van het bruto binnenlands product⁵. Doordat bij het kiezen of aanbieden van een MaS hier vaak niet aan gedacht wordt, loopt de groene/agrarische sector veel kansen (in 2006 had Nederland ongeveer 900.000 scholieren⁶) mis om jongeren kennis te laten maken met de sector.

Doordat het verplicht instellen van de MaS bij scholen uit het voortgezet onderwijs pas vanaf september 2011 is, zijn tot op heden nog niet veel onderzoeken gedaan naar de effecten van de MaS. Dus ook niet naar de MaS in de groene sector. Het Ministerie van EL&I investeert in het promoten en organiseren van de groene MaS, zonder dat zij weten wat de mate van efficiëntie van deze investering is.

---

¹ Graaf, P. van der, A. Huygen, J. Mak en M. Stekete, (2005). Jeugdparticipatiebeleid: Wat levert het op? Onderzoek naar het ontwikkelen van indicatoren voor effectmeting van jeugdparticipatiebeleid. Verwey-Jonker. 1e druk.

² Tan, S., N. Broenink en K. Gorter (2003). Gezocht leerling vrijwilliger (M/V). Onderzoek naar vrijwilligerswerk door scholieren. Verwey-Jonker. 1e druk.

³ <http://www.vng.nl/smartsite.dws?id=90783#beoogd>

⁴ Alblas, M. (2006). Maatschappelijke Stage; een MaSterlijke actie. Onderzoek naar de activiteiten van maatschappelijke stage in het Nederlands voortgezet onderwijs in het schooljaar 2005-2006. CIVIQ. 1e druk.

⁵ <http://www.nederlandbloeit.nl/dossier/Werk/10695169/Feiten-over-werken-in-de-agrosector/feit>

⁶ Vrienden van het Platteland, (2006). Analyserapport Boerderij educatie: Vrienden van het Platteland. 1e druk

H.2 Belang van een groene MaS

In dit hoofdstuk wordt voor elke, bij de groene MaS betrokken, groep/organisatie het belang van een groene MaS toegelicht. Ook wordt het te verwachten effect benoemd.

Belang voor de groene/agrarische ondernemer

Het aanbieden van stageplaatsen kan bijdragen aan de ontwikkeling van het ondernemerschap van ondernemers. De ondernemer wordt gedwongen andere competenties te gebruiken dan hij/zij tijdens de normale werkzaamheden doet. Hiernaast leren ondernemers jongeren gastvrij te ontvangen en het 'goede' verhaal te vertellen, waarmee ze een zekere ambassadeurs rol voor de sector invullen.

Belang voor LTO Nederland

Voor de land- en tuinbouw is het van belang dat scholieren middels maatschappelijke stages op een laagdrempelige wijze kennis kunnen maken met de agrarische sector. Jongeren hebben onvoldoende beeld van de mogelijkheden van groen onderwijs en wat de sector als werkgever te bieden heeft, ze weten niet goed wat ze er zich bij voor moeten stellen. LTO Nederland wil zich als belangenbehartiger van de land- en tuinbouwsector richten op het versterken van het imago van de land- en tuinbouwsector. De maatschappelijke stage is een uitstekend middel om de land- en tuinbouw in de samenleving te profileren. LTO Nederland heeft Projecten LTO Noord (en haar zuidelijke partners LLTB en ZLTO) gevraagd voor de uitvoering van het project.

Voor de scholieren en het onderwijs

Vanuit scholen en de maatschappij in de brede zin is een toenemende vraag naar (her)verbinding met de natuur en het leven en werken op de boerderij⁷. Voor veel leerlingen uit een stedelijk milieu is de agrarische sector onbekend en daarmee onbemind. Maar liefst 55% van de Nederlandse jeugd komt niet in aanraking met natuur⁸ en 59% van de jeugd weet weinig en 28% zeer weinig over de Nederlandse land- en tuinbouw⁹. Voor de scholieren is het van belang dat zij kennis kunnen maken met verschillende aspecten binnen de maatschappij. Hier hoort ook de groene/agrarische sector bij met haar brede scala aan aspecten als voedselvoorziening en landschapsbeheer. Scholieren kunnen ervaren wat er aan te pas komt om een onderneming te runnen, met planten en dieren te werken en hoe het is om te zorgen voor de natuur. Terug op school kan de link met bepaalde vakken zoals biologie, scheikunde en verzorging gemakkelijker worden gelegd en gaat de inhoud meer spreken. De groene MaS draagt bij aan een bredere ontwikkeling van de scholier.

Voor het ministerie van EL&I

Voor het Ministerie van EL&I is het belang dat de land- en tuinbouwsector zich aan de scholier van nu, de consument van de toekomst, op een goede manier presenteert. Naast producent van voedsel en tal van andere "groene" producten, levert de land- en tuinbouw ook een bijdrage in het creëren van een landschap en omgeving waar de burger kan onthaasten en recreëren. Door te ervaren welke werkzaamheden bij het produceren van deze verschillende aspecten nodig zijn, leidt dit veelal tot meer (maatschappelijke) waardering voor de agrarische sector.

---

⁷ en ⁸ Vrienden van het Platteland, (2006). Analyserapport Boerderij educatie: Vrienden van het Platteland. 1e druk

⁹ Hurks, T. (2010). Promotie van de Nederlandse land- en tuinbouw onder jongeren. Hogeschool HAS Den Bosch. 1e druk.

H. 3 Probleemstelling/doelstelling

In dit hoofdstuk worden de probleemstelling, hoofdvraag en doelstelling weergegeven.

H.3.1 Probleemstelling

Omdat het effect van een groene MaS niet onderzocht is, is de probleemstelling van dit onderzoek is de volgende: Het is onbekend of een groene MaS bijdraagt aan meer kennis over, en een positiever imago van, de agrarische sector .

De hoofdvraag van dit onderzoek is dan ook:

'Draagt een groene MaS bij aan meer kennis over, en een positiever imago van de agrarische sector?'

H.3.2 Doelstelling

De doelstelling van dit onderzoek is dan ook:

'Inzicht krijgen of een groene MaS een goed middel is om meer kennis over, en een positiever imago van de agrarische sector te realiseren.'

H.4 Onderzoeksopzet en werkwijze

In het hoofdstuk onderzoeksopzet en werkwijze vindt u hoe het onderzoek is opgebouwd, hoe het is uitgevoerd en de leeswijzer.

H.4.1 Onderzoeksopzet

Om een goed beeld te krijgen of een groene MaS een goed middel is om het kennisniveau over, en het imago van de agrarische sector te verbeteren is gekozen om de leerlingen tijdens het gehele traject van de MaS te volgen; hoe staan de leerlingen vooraf tegenover de MaS en de groene/agrarische sector, hoe is hun houding tijdens de MaS en hoe hebben zij de MaS ervaren. Ook zijn leraren bij het onderzoek betrokken, net als de begeleiders van de MaS. De drie scholen die deelgenomen hebben aan het onderzoek hebben allen een andere achtergrond, dit om een objectief beeld neer te kunnen zetten. De drie scholen kunnen geografisch geassocieerd worden in de volgende doelgroepen;

- Het Huygens college uit Amsterdam bij melkveehouders in Utrecht.
Doelgroep leerlingen: zeer stedelijk, regio west.
- Het CSG de Heemgaard uit Apeldoorn bij schapenboer en Staatsbosbeheer in Apeldoorn e.o.
Doelgroep leerlingen: stedelijk, regio midden/oost.
- Het Van Lodesteijn College uit Kesteren bij het Fruitpark in Ochten.
Doelgroep leerlingen: landelijk, regio midden.

Doordat het doel van het project 'Maatschappelijke stage in het groen' het leerlingen bekend maken met de groene/agrarische sector is, is gekozen voor het volgen van leerlingen uit, veelal, een stedelijke omgeving omdat het verschil in belevingswereld bij hen het grootst is. Het begrip 'groen' is breed, dit onderzoek is gekaderd tot uitsluitend de primaire agrarische sector.

Er is gekozen voor individuele gesprekken met de leerlingen in plaats van in groepsverband. De leerlingen bevinden zich in een stadium waarin zij gevoelig zijn voor elkaars meningen en vertonen vaak groepsgedrag. Dit zou de kans op een open en eerlijk gesprek kunnen verkleinen.

Ten slotte worden de bevindingen van het onderzoek vergeleken met reeds bestaande literatuur en worden conclusies en aanbevelingen gedaan. Praktische aanbevelingen voor MaSconcepten ontwerpers kunt u vinden in de bijlage (bijlage 7: Tips en trucs).

H.4.2 Werkwijze

- De leerlingen zijn voorafgaand aan de MaS geïnterviewd (zie bijlage B.1; Interview vooraf MaS). Deze interviews hebben zich in de week voorafgaand aan de MaS afgespeeld.
- Tijdens de (laatste) dag van de MaS zijn de leerlingen geobserveerd.
- In het geval van CSG de Heemgaard is extra informatie verkregen via een enquête, afgenomen op de laatste dag van de MaS (zie bijlage B.3). Deze MaS bestond uit een hele week, vandaar dat deze tussentijdse enquête uitgevoerd is.
- In gesprek met de stagebegeleiders is gevraagd of zij tijdens de MaS een attitudeverandering ten opzichte van de groene/agrarische sector bij de leerlingen opgemerkt hebben.
- In de week na afloop van de MaS zijn de leerlingen wederom geïnterviewd (bijlage B.2). Deze interviews zijn minstens twee dagen na de MaS afgenomen, om een goed beeld te krijgen van hoe de leerlingen op de dag(en) terugkijken.
- De onderzoeksresultaten zijn per effect gecategoriseerd. De verschillende parameters van de effecten zijn:
  1. Kennis over de agrarische sector en voedselherkomst
  2. Interesse in de agrarische sector en de beroepskeuze
  3. Het beeld van de boer of tuinder
  4. Het beeld van het boerenbestaan en het platteland
- De verkregen onderzoeksresultaten worden vergeleken met bestaande literatuur.
- Naar aanleiding van het onderzoek en de literatuurvergelijking zijn conclusies en aanbevelingen geschreven. Hierop volgt het antwoord op de hoofdvraag.

H.4.3 Leeswijzer

In het *voorwoord* kunt u een korte inleiding op het onderwerp lezen, verder zijn er bedankjes geplaatst voor de mensen die, op welke manier dan ook, geholpen hebben met het tot stand komen van dit rapport. In de *samenvatting* is het rapport in een beknopte versie weergegeven, in de *summary* een Engelse versie. In de *inleiding* vindt u een inleiding op het onderwerp 'maatschappelijke stage'. In *het belang van een groene MaS* worden de belangen van verschillende partijen besproken en de te verwachten effecten. In de *probleemstelling/doelstelling* vindt u de probleemstelling, hoofdvraag en doelstelling van het onderzoek. In het hoofdstuk *onderzoekopzet en werkwijze* vindt u hoe het onderzoek is opgebouwd, hoe het is uitgevoerd en de leeswijzer. Bij het hoofdstuk *effecten groene MaS op grijze leerling* zijn we bij de kern van het rapport aangekomen; hier vindt u de onderzoeksresultaten. In het hoofdstuk *conclusies* zijn de conclusies weergegeven die getrokken zijn uit het hoofdstuk 'effecten groene MaS op grijze leerling' en zijn vergeleken met gegevens uit een literatuuronderzoek. In de *bijlagen* vindt u verschillende werkbladen die gebruikt zijn om leerlingen te interviewen, de MaS-programma's van de betrokken leerlingen, tips en trucs bij het ontwikkelen van een MaS-concept, fotobladen en de literatuurlijst.

H.5 Effecten groene MaS op grijze leerling

In dit hoofdstuk zijn de onderzoeksresultaten te lezen. De effecten van de groene MaS zijn per school en per leerling weergegeven. De evaluaties zijn gemaakt naar aanleiding van interviews (zie bijlagen 1, 2 en 3) en observaties. Verder is een evaluatie van de begeleider van de MaS en van de bij de MaS betrokken leraren toegevoegd. Om een beter beeld te krijgen van hetgeen de leerlingen tijdens hun MaS gedaan hebben zijn de MaS-programma's en de fotobladen in de bijlagen bijgevoegd (bijlagen 4, 5, 6 en 8).

H.5.1 CSG de Heemgaard uit Apeldoorn

De MaS van de leerlingen van het CSG de Heemgaard heeft zich afgespeeld in de omgeving van Apeldoorn, bij twee schapenboeren en de schaapskooi van Staatsbosbeheer. De laatste dag hebben zij cliënten van een verzorgingshuis ontvangen. Omdat het MaS-programma voor de leerlingen van de Heemgaard verdeeld was over een hele week hebben we aan het eind van de laatste middag de week geëvalueerd. Hierdoor is er extra informatie vrij gekomen (De alinea: 'tijdens').

Evaluatie per leerling

Leerling 1

Vooraf: Leerling 1 komt uit Apeldoorn en is een stadsmens maar wel erg gek met dieren. Hij heeft bewust deze MaS gekozen, omdat het met dieren was. Hij verwacht de geboorte van een lam te zien, in het echt of op video en het scheren van schapen. De rust en stilte op het platteland vindt hij wel fijn, maar voor langere tijd zou hij het niet willen. Hij zou later wel in de agrarische sector willen werken, als het maar met dieren is.

Tijdens: Het leukste van de MaS vond hij het contact met de schapen en lammetjes. Hij heeft de MaS-week met een 8 gewaardeerd. Het onderhouden van het heideveld vond hij het minst leuk, omdat het saai was.

Na: Het was Leerling 1 tijdens de MaS-week opgevallen dat de groene/agrarische sector veel breder is dan hij vooraf gedacht had. Er waren ook veel meer dieren dan alleen die voor de melk of veeteelt. Met de vraag of Leerling 1 nu een beter beeld heeft van wat hij later wil gaan doen geeft hij aan dat hij dierenarts wil worden. Landbouwdieren spreken hem minder aan dan bijvoorbeeld honden en katten. Het onderhouden van het heideveld vond hij heel saai. Hij ziet achteraf wel in dat het nuttig is voor de schapen/het landschap. Hij heeft veel gedaan en geleerd in de MaS-week en zou het zeker aan anderen aanbevelen.

Conclusie: Leerling1 heeft het naar zijn zin gehad en heeft veel geleerd. Wel is het zo dat hij voorafgaand aan de MaS wel in de agrarische sector zou willen werken, maar dit na die tijd niet meer wil. De groene/agrarische sector bleek wel veel breder te zijn dan hij vooraf gedacht had.

Leerling 2

Vooraf: Leerling 2 woont met veel plezier in Beekbergen, in het bos. Het is er chill, lekker rustig. Dit vindt ze ook fijn aan het platteland, de rust. De stank van mest vindt ze een nadeel. Ze komt best vaak op een boerderij en ze kijkt ook regelmatig 'Boer zoekt vrouw', hiervan leer je ook hoe het boerenleven is. Ze verwacht de bevalling van een schaap te zien en hoe het er aan toe gaat op een boerderij. Boeren zijn wijze mensen en ook lief, open en spontaan. Ze kon voor de MaS ook kiezen om te helpen op een basisschool of om met gehandicapten te werken, maar met dieren leek haar leuker. Leerling 2 wil later piloot worden.

Tijdens: Leerling 2 heeft de MaS-week met een 7 beoordeeld. Ze vond met de dieren de heide opgaan het leukst. Ook zij vond het onderhouden van het heideveld minder leuk, omdat het onzinnig op haar overkwam.

Na: In de week na de MaS beoordeelt Leerling 2 de MaS-week als 'heel erg leuk!'. Haar beeld van de groene/agrarische sector klopte aardig bij wat ze tijdens deze week had gezien, al viel de stank op de boerderij erg mee. En ondanks dat het gezellig was met de dieren zou later geen boerin willen worden, want dan moet je veel te hard werken.

Conclusie: Leerling 2 had een warm gevoel bij het boerenleven, dit is verder versterkt door de MaS.

Leerling 3

Vooraf: Leerling 3 woont in een rijtjeshuis in de wijk de Maate in Apeldoorn. Ze komt enkele keren per jaar bij haar overgrootmoeder op de boerderij. Vroeger gingen ze altijd in de weilanden spelen, hier heeft ze leuke herinneringen aan. Wel woont ze liever in de stad omdat ze veel met vriendinnen afspreekt. Ze gaan dan meestal shoppen. De ruimte op het platteland vindt ze fijn. Dat de burens ver weg wonen lijkt haar minder gezellig omdat je dan weinig contact hebt. De boer heeft een blauwe overall aan en een petje op. Hij is veel buiten aan het werk. Hij kan goed met dieren overweg en heeft veel te vertellen. Ze wil zelf graag kapster worden en had deze MaS dan ook niet als eerste keus. Ze heeft zich goed voorbereid op de MaS, ze weet het programma feilloos uit haar hoofd.

Tijdens: Leerling 3 beoordeelt de MaS-week met een 8,5. Ze vond het met de schapen de heide opgaan het leukst, dit was erg mooi om te zien. Het onderhouden van het heideveld vond ze minder leuk omdat het zwaar werk. Ze geeft aan dat ze heel veel over schapen heeft geleerd en vooral dat het veel werk is om de dieren te verzorgen.

Na: Tijdens het interview achteraf geeft Leerling 3 aan dat zij het heel leuk heeft gehad tijdens de MaS-week (Ook: beter dan school!). Naast het met de dieren de heide op vond ze het bij de boeren op bezoek gaan ook heel leuk. Het beeld wat ze vooraf had van de boer kwam overeen met wat ze gezien had, alleen had hij een groene overall aan, in plaats van een blauwe. Ze heeft de MaS als heel leuk, leerzaam en interessant ervaren.

Conclusie: Het beeld van de boerderij is bij Leerling 3 waarschijnlijk gebaseerd op de ervaringen die ze heeft van haar overgrootmoeder. Het komt haar voor dat wonen/werken op

het platteland geïsoleerd is. Ze geeft naderhand aan dat haar beeld van een boer en de sector klopte, maar ook dat ze het erg naar haar zin heeft gehad bij de boeren.

Leerling 4

Vooraf: Leerling 4 komt ook uit de wijk de Maate in Apeldoorn. Tijdens haar basisschooltijd heeft ze wel eens een rondleiding gehad op een boerenbedrijf met koeien en varkens, maar komt verder niet veel op het platteland. Wel gaat ze 's zomers wel eens naar een strandje in het buitengebied om te zwemmen. Leuk van het buitengebied vindt ze dat er veel dieren zijn, minder leuk vindt ze de stank. Om samen met haar vrienden deze MaS te doen vindt ze heel leuk, omdat ze veel met dieren gaan doen. Ze denkt een bevalling van een schaap te gaan zien en ze gaan schapen scheren. De schapen lopen buiten in het weiland en de boer bij wie ze op bezoek gaan heeft laarzen aan. Leerling 4 wil later graag visagist worden.

Tijdens: Het leukste van de MaS-week vond Leerling 4 het de heide opgaan met de schapen, minder leuk vond ze het onderhouden van het heideveld omdat het bijna niks met de schapen te maken had. De begeleider deed niks voor of hielp niet mee. Het viel haar op dat je er veel voor over moet hebben om schapen te houden. Het is heel veel werk. Ze vond het een superleuke MaS en beoordeelt het dan ook met een 8.

Na: Tijdens het achteraf interview geeft Leerling 4 aan dat zij het een beetje zielig vond voor de schapen bij de boeren, omdat die in kleine hokjes zaten. Het was een groot verschil tussen hoe de schapen leven bij de boeren of bij Staatsbosbeheer, maar ze snapte wel waar dat door komt. De beide soorten locaties zagen er ook heel anders uit. Ze heeft heel veel geleerd en heeft het erg naar haar zin gehad.

Conclusie: Leerling 4 had vooraf een romantisch beeld van de agrarische sector, maar zag tijdens deze MaS ook het commercieel houden van schapen. Ze begrijpt de verschillende motieven wel, maar had hier toch wel wat moeite mee. Ze heeft de MaS-week als heel leuk, leerzaam en bijzonder ervaren.

Leerling 5

Vooraf: Leerling 5 woont vlakbij de binnenstad van Apeldoorn. Ze vindt het wel leuk buiten de stad. Ze gaat af en toe met haar ouders naar het bos om te wandelen en ging vroeger weleens naar een kinderboerderij. Ze is nog nooit op een boerderij geweest. In het buitengebied vindt ze de vele dieren leuk, minder leuk vindt ze dat het er stinkt. Het lijkt haar leuk om naar een schapenboer te gaan, omdat ze veel van dieren houdt. Ze hoopt te gaan leren hoe je dieren opvoedt en hoe je ze verzorgt. Ze denkt dat boeren vaak simpel zijn en ook ouderwets, maar omdat er tegenwoordig hele technologische machines zijn wordt het wel beter. Leerling 5 wil later graag met dieren en mensen gaan werken in de recreatie en toerisme branche. Het zou kunnen zijn dat dit binnen de agrarische sector is.

Tijdens: Met de schapen op de heide vond Leerling 5 het leukste van de week. Minder leuk vond ook zij het onderhouden van het heideveld, omdat het niks voor haar is en ze doortjes in haar handen kreeg. Ze waardeerde de week met een 7,5 en gaf aan dat ze veel geleerd had over hoe je schapen moet houden.

Na: Leerling 5 heeft de MaS als leuk en leerzaam ervaren. Bij de schapen op Hoog Buurlo, bij Staatsbosbeheer, vond ze het leukst. Het beeld dat zij vooraf van boeren had klopte wel een beetje, maar ze waren toch wel moderner dan ze verwacht had. Toerisme is nog steeds de richting die ze op wil, of dit in de agrarische sector zal zijn weet ze nog niet.

Conclusie: Leerling 5 had verwacht dat de boeren waar ze zou komen ouderwets en simpel zouden zijn, dit was haar erg meegevallen. Ze heeft een leuke en leerzame week gehad.

Evaluatie van Staatsbosbeheer

Wilfried Buitink, schapsherder bij Staatsbosbeheer in Hoog Buurlo heeft het grootste deel van de week de leerlingen begeleidt. Hij was erg enthousiast over de week. Wilfried gaf aan dat het verschil tussen de houding van de leerling in het begin van de week en tegen het eind groot was. Het was een mooi proces om mee te maken. De leerlingen raakten gedurende de week op hun gemak met de dieren en werkten tegen het eind van de week zelfstandig mee op het terrein.

Evaluatie vanuit school

Wat de leerlingen aan Gero Bruinjé, de MaS-coördinator op school, hebben meegegeven is dat er tijdens de MaS vaak een echt doel ontbrak. Ze hadden het gevoel dat ze vooral aan het kijken en meelopen waren en niet zelf ergens verantwoordelijk voor waren.

De leerlingen van het Huygens College hebben hun MaS gedaan bij melkveehouders in de provincie Utrecht. Zij hebben de boeren geholpen met hun dagelijkse bezigheden. Het geleerde hebben zij aan een jongere klas op school gepresenteerd.

Evaluatie per leerling

Leerling 6

Vooraf: Leerling 6 woont in Amsterdam, in de wijk Slotervaart. Hij is wel eens op een boerderij geweest met een paar koeien, maar komt verder nooit buiten de stad. Hij weet dus eigenlijk ook niet of hij dat leuk vindt. Deze klas werd automatisch bij deze MaS ingedeeld. Als Leerling 6 had mogen kiezen had hij ook voor deze MaS gekozen omdat hij de sector niet kent en graag nieuwe ervaringen opdoet. Hij verwacht dat het een bedrijf is met grote oude gebouwen en veel land er omheen. De boer is rustig en beleefd. Hij verwacht koeien te gaan melken (met de hand) en te leren hoe ze werken op het platteland. Leerling 6 weet nog niet wat hij later wil worden.

Na: Leerling 6 heeft het heel leuk gehad op zijn MaS. Hij heeft veel geleerd over het leven op een boerderij, ook omdat de boer heel goed kon uitleggen. Hij vond eigenlijk alles leuk en het was ook heel gezellig met de familie. Hij was wel alleen, maar dat maakte hem niet uit. Zijn beeld van de boer en zijn bedrijf klopte aardig bij deze ervaring, alleen was het bedrijf helemaal niet oud en het was ook geen familiebedrijf. Ook werd er niet met de hand gemolken. Leerling 6 heeft het zo naar zijn zin gehad dat hij later misschien wel iets met dieren wil gaan doen.

Conclusie: Leerling 6 heeft veel geleerd en heeft het erg naar zijn zin gehad. Hij wil, mede naar aanleiding van deze MaS, misschien wel met dieren gaan werken in de agrarische sector.

Leerling 7

Vooraf: Leerling 7 woont in een rijtjeshuis in Amsterdam, in de wijk Osdorp. Leerling 7 is wel eens op een kinderboerderij geweest, maar nog nooit op een 'echte'. Ze komt eigenlijk ook nooit buiten de stad. Op het platteland vindt ze het wel fijn dat het er rustig is, maar voor langere tijd lijkt het haar te stil, vooral 's avonds. Leerling 7 heeft zin in de dag op de boerderij, ze denkt dat ze gaat trekker rijden en koeien melken. Het verzorgen van de dieren lijkt haar het leukst. Ze verwacht dat het gezin waar ze komt van middelbare leeftijd is, een vrijstaand huis heeft en veel land om het huis. Ze praten anders en hebben waarschijnlijk nog nooit van hun namen gehoord. Ze eten laat en tussen de middag warm en staan heel vroeg op. Leerling 7 wil later actrice, verpleegster of dierenarts worden.

Na: Leerling 7 heeft het erg naar haar zin gehad. Ze hebben zeilen naar buiten gehaald, op de tractor gereden, stenen gezocht in het land, de koeien naar buiten gedaan en kalfjes gevoerd. Er was zelfs nog een kalfje geboren. Dit heeft ze als heel bijzonder ervaren, net als het tractor rijden. Minder leuk vond ze de zeilen (landbouwplastic) naar buiten halen. De

mensen hadden een beetje een accent en ze staan heel vroeg op (om half 6 al!) en ze zijn Christen, dit had Leerling 7 wel verwacht. Ze vond het zo leuk met deze dieren dat Leerling 7 eigenlijk nu liever veearts in plaats van dierenarts wordt.

Conclusie: Leerling 7 heeft het heel erg naar haar zin gehad. Ze zou nu graag in plaats van dierenarts, veearts worden, omdat je dan ook koeien en andere landbouwdieren mag verzorgen. Vooraf had Leerling 7 hier niet zo veel interesse in.

Leerling 8

Vooraf: Leerling 8 woont in een flat in de wijk Osdorp, in Amsterdam. Leerling 8 is nog nooit op een boerderij geweest en komt ook nooit buiten de stad. Dit vindt hij wel prima, want hij is een echt stadsmens. Als hij dan ook had mogen kiezen welke MaS hij ging doen, dan had hij wat anders gekozen. Leerling 8 verwacht dat hij koeien gaat melken en op de tractor gaat rijden. Hij verwacht koeien, kippen en schapen te zien op het bedrijf en te leren hoe een boer werkt en hoe je dieren moet verzorgen. De mensen zijn niet anders als hijzelf. Leerling 8 weet nog niet wat hij later wil worden.

Na: Leerling 8 heeft het heel leuk gehad op de boerderij. Het leukste vond hij op de tractor en de quad rijden en koeien melken. Minder leuk vond hij de kuilplaat schoonmaken. Leerling 8 zou deze MaS aan iedereen aanbevelen. Zelf gaat hij toch liever in de drukke stad werken en wonen.

Conclusie: Leerling 8 vond het een leuke ervaring en heeft er veel van geleerd. Maar hij is en blijft een echt stadsmens.

Leerling 9

Vooraf: Leerling 9 woont in een flat in Amsterdam. Hij heeft wel eens een rondleiding op een schapenbedrijf gehad toen hij nog op de basisschool zat. Leerling 9 komt nooit buiten de stad, hij denkt dat hij het wel fijn zou vinden omdat het er rustig en het is een keer wat anders als de drukke stad. Minder leuk vindt hij de dieren; om de stank en omdat hij allergisch is. Als Leerling 9 had mogen kiezen had hij dit wel gekozen, voor de afwisseling. Het bedrijf waar hij heen gaat is een groot bedrijf met 60 koeien. Leerling 9 verwacht dat de mensen een beetje vies zijn en dat ze heel veel werken, maar dat ze verder wel normaal zijn. Hij verwacht te leren wat er gaande is in de landbouw. Leerling 9 wil later graag bij de marechaussee.

Na: Ook Leerling 9 heeft het heel erg leuk gehad, hij was samen met Leerling 8 bij hetzelfde gezin. Het tractor en quad rijden worden ook door Leerling 9 genoemd als het leukste van de dag. De mensen waren heel aardig en ze waren helemaal niet vies! Ook hebben ze dezelfde normen en waarden. Zelfs de inrichting van het huis lijkt op die van mijn ouders. Het minst leuk vond Leerling 9 het pad schoonvegen (kuilplaat), maar dit moest omdat er weer gras op moest groeien (graskuilbult aanleggen). Leerling 9 geeft aan heel veel geleerd te hebben en vindt dat iedereen uit de stad een keer een dag op de boerderij moet komen werken.

Conclusie: Leerling 9 had vooraf een heel ander beeld bij de boerderij, daarom was het voor hem zo leuk om dit mee te maken. Hij vindt zelfs dat iedereen het een keer gedaan moet

hebben, omdat de meesten die in de stad wonen een verkeerd beeld van de agrarische sector hebben.

Leerling 10

Vooraf: Leerling 10 woont in een rijtjeshuis in Amsterdam West, in de wijk Bos en Lommer. Ze is met een schoolreisje op de basisschool wel eens op een boerderij geweest. Ze hebben toen meegewerkt. Dat was leuk. Verder komt Leerling 10 alleen op het platteland onderweg naar Alkmaar. Ze vindt het platteland wel leuk omdat het er rustig is, maar ze vindt het niet leuk dat het er stinkt. Ze had deze MaS wel gekozen, omdat het haar gezellig lijkt en rustig. Ze verwacht dat het er heel groot is met veel gras en dieren. Ze hebben tuinpakken aan en zitten veel op de tractor. Ze hebben koeien, honden en katten. Ze gaat leren hoe je met dieren omgaat. Leerling 10 wil graag psycholoog worden of op de administratie werken van het gemeentehuis.

Na: Leerling 10 heeft een leuke dag gehad. Koeien melken vond ze het leukste, ze heeft ook nog koeien naar buiten gebracht (en later nog een keer, omdat ze losgebroken waren), een paard geborsteld en erop gereden en mest van de roosters geschoven (maar dat was niet leuk). Ze vond het heel interessant en zou het ook aan anderen aanbevelen.

Conclusie: Leerling 10 vond het een leuke ervaring en heeft veel geleerd van het dagje op de boerderij.

Evaluatie met de boeren

Het is de boeren erg goed bevallen. Sommige van de leerlingen waren in het begin nog wat verlegen, maar gedurende de dag werden ze heel enthousiast. De verwachtingen waren nog wel eens anders vooraf: 'Ik verwachtte eigenlijk brutale kinderen, omdat ze uit Amsterdam komen. Dat was niet het geval, het waren leuke, vriendelijke jongens.'

Evaluatie vanuit school

De leraar denkt dat de leerlingen de dag op de boerderij als zeer leuk ervaren hebben. Ook zeker leerzaam, aangezien ze normaal gesproken niet zoveel met dit type werk en omgeving in contact komen. De meeste van zijn leerlingen denken dat de Albert Heijn de melk zelf produceert in plaats van de koeien. Dat ze veel over de agrarische sector hebben geleerd, vindt hij een lastige vraag. Hij denkt dat ze een goede indruk hebben gekregen hoe het leven van een boer eruit ziet. Ook hebben ze wel een andere kijk gekregen op het vak.

Voorafgaande aan de dag waren de leerlingen best sceptisch over het boerenbestaan. De meesten zagen alleen maar nadelen zoals de hele dag in de poeplucht, etc. Na de dag is er veel meer sympathie ontstaan voor het boerenleven. Het lekker veel buiten zijn sprak de meeste leerlingen wel aan! Toch zijn er geen kinderen die na deze dag zelf boer willen worden. Ze zouden toch teveel de stad missen.

H.5.3 Van Lodenstein College in Kesteren

De leerlingen van het Van Lodenstein College hebben de MaS op het Fruitpark Ochten gedaan. Eerst hebben zij informatie verzameld over de fruitbomenteelt, vervolgens hebben zij dit aan ouderen gepresenteerd. De focus van deze MaS lag achteraf meer op de ouderenzorg dan op de groene/agrarische sector. Dit komt mede doordat de voorbereiding door de leerlingen niet genoeg aandacht heeft gekregen.

Evaluatie per leerling

Leerling 11

Vooraf: Leerling 11 woont in het dorp Opheusden. Ze kwam eerder regelmatig op de boerderij van haar oom en tante, waar ze koeien, kippen en een kaasmakerij hadden. Ze vond het altijd leuk en gezellig en het rook er altijd lekker. Het beeld dat Leerling 11 heeft van boeren is dat ze meestal een overall aanhebben en op klompen lopen. Nu komt ze eigenlijk nooit meer op het platteland, alleen op doorreis. Leerling 11 wil later graag in de zorg werken (met kinderen of ouderen) en kijkt dus vooral uit naar het wandelen met de bejaarden.

Na: Leerling 11 heeft het echt leuk gehad tijdens de MaS. Vooral het lopen met de bejaarden vond ze leuk. Ze geeft aan geen ander beeld te hebben gekregen van de groene/agrarische sector, ze vond het al leuk en nu nog steeds.

Conclusie: Leerling 11 heeft het echt leuk gehad tijdens de MaS. Ze geeft aan dat ze geen ander beeld van de groene/agrarische sector heeft gekregen. Dit is wel opvallend; vooraf gaf ze aan dat ze een boer/tuinder ziet als iemand met een overall en klompen aan, dit had de boer/tuinder, in dit geval Floor Peters, niet. Waarschijnlijk associeert Leerling 11 een boer/tuinder alleen met een melkveehouder (in dit geval haar oom en tante, zij voldeden waarschijnlijk wel aan dit beeld) en niet zozeer aan het beroep in de bredere zin. Op deze manier zal ze Floor Peters niet als de 'boer/tuinder' hebben gezien.

Leerling 12

Vooraf: Leerling 12 woont aan de rand van het dorp Opheusden, best wel landelijk. Ze helpt elke zaterdag mee op een zorgboerderij in de buurt en komt regelmatig bij familie die buitenaf woont. Ze houdt van het platteland, vanwege de rust. Leerling 12 wil later met kinderen gaan werken, ze werkt nu alleen op een boerderij voor de lol. Het leukste van de MaS lijkt haar het wandelen met de ouderen.

Na: Leerling 12 heeft het naar haar zin gehad tijdens de MaS-middag. Het leukste vond ze het lopen met de rolstoel. Ze zou op zich wel geïnteresseerd zijn in het werken in de agrarische sector, maar is er achter gekomen dat ze met ouderen werken nog veel leuker vindt. Leerling 12 geeft aan wel een realistisch beeld te hebben van de agrarische sector, omdat zij hier elke week werkt.

Conclusie: Leerling 12 heeft een leuke middag gehad met de ouderen in het Fruitpark. Vooral het omgaan met de ouderen vond ze erg leuk en leerzaam. Leerling 12 vindt de groene/agrarische sector leuk, maar gaat liever met mensen werken (met ouderen of kinderen).

Leerling 13

Vooraf: Leerling 13 woont in een dorp en heeft het hier erg naar haar zin. Ze is wel eens op een boerderij geweest, maar vond dit niet zo leuk omdat ze niet zo van dieren houdt. Haar beeld van een boer/tuinder is iemand die wel veel van dieren houdt. Leerling 13 wil later graag met kinderen werken, het zorgaspect van deze MaS spreekt haar dan ook erg aan. Het lijkt haar heel leuk om de ouderen te verzorgen tijdens deze middag.

Na: Leerling 13 heeft het heel leuk gehad. Wel heeft ze niet echt geleerd wat ze verwacht had, namelijk hoe je met ouderen omgaat. Dit kwam doordat zij heeft geholpen met de catering, terwijl de andere leerlingen de rondwandeling met de ouderen gingen doen. Toch geeft ze aan dat ze dit niet jammer vond. Ze vond het groene/agrarische aspect van de MaS erg leuk, het vooraf bezoeken van het park en het zich daar verdiepen in de fruitteelt. Wel vond ze dat er meer energie in dit onderdeel van de MaS gestoken had kunnen worden, nu kwam de informatie niet echt over tijdens de presentatie. Leerling 13 geeft aan misschien later wel in de agrarische sector te willen werken.

Conclusie: Leerling 13 heeft vooral de groene/agrarische aspecten van de MaS leuk gevonden. Dit is interessant, omdat ze vooraf alleen de associatie met dieren maakte, wat haar juist minder aanspreekt. Deze groene MaS bevatte geen dieren en heeft Leerling 13 een andere kant van de groene/agrarische sector laten zien die haar dus wel aanspreekt. Misschien dat Leerling 13 nu later wel in de agrarische sector wil werken.

Leerling 14

Vooraf: Leerling 14 woont in het dorp Opheusden. Ze is wel eens op een melkveehouderij geweest en vond dat ook leuk. Ze komt nog wel eens in het buitengebied bij een meertje, hier gaat ze dan zwemmen. Het platteland vindt Leerling 14 leuk, want het is gezellig, 'ons kent ons'. Wel geeft ze aan hier liever niet te wonen. Waarom weet ze niet goed. Een boer heeft dieren en een tuinder is een boomkweker, verder heeft ze er niet echt een beeld bij. Ze geeft aan een mensen- mens te zijn en wil graag juf op een kleuterschool worden. Het belangrijkste van de MaS vindt ze dat de ouderen het naar hun zin hebben.

Na: Leerling 14 heeft het gezellig gehad, maar wel een beetje koud. Na deze MaS heeft Leerling 14 nog hetzelfde beeld van de groene/agrarische sector. Het zou kunnen dat ze misschien hier iets mee wil gaan doen. Deze MaS zou Janneke wel aan anderen aanbevelen want het was een leuke middag.

Conclusie: Leerling 14 is een sociaal persoon en is graag onder de mensen. Ondanks dat ze aangeeft dat ze het platteland gezellig vindt, verwacht ze waarschijnlijk dat het platteland te

weinig sociale aspecten voor haar heeft om er te wonen of werkzaam te zijn. Ze heeft tijdens de MaS gezien dat de groene/agrarische sector ook sociale, of zorg-, aspecten kan hebben. Dit heeft haar laten inzien dat een combinatie ook een mogelijkheid kan zijn.

Leerling 15

Vooraf: Leerling 15 woont in een dorp, hier is ze blij mee want ze houdt niet van het platteland. Ze is wel eens op een boerderij geweest, maar vond dit niks, ze voelde zich niet op haar gemak. Ze komt ook eigenlijk nooit in het buitengebied. Leerling 15 denkt bij boeren of tuinders aan mensen die heel veel dieren hebben. Leerling 15 was door een klasgenoot gevraagd mee te gaan naar deze MaS. Ze heeft er wel zin in, maar alleen zou ze niet gegaan zijn. Het lijkt haar het leukst om met de oudere mensen te lopen. Maar ze denkt niet dat ze veel van deze MaS gaat leren. Leerling 15 wil later graag met kinderen werken.

Na: Leerling 15 heeft de MaS-middag als gezellig ervaren. Het leukst vond ze om met de ouderen te praten. De groene/agrarische component van de MaS vond ze ook leuk om een keer mee te maken. Maar ze heeft er geen andere kijk op de sector van gekregen. Leerling 15 dacht vooraf dat ze niet veel van deze MaS zou gaan leren. Achteraf geeft ze aan dat ze geleerd heeft hoe ze met oudere mensen om moet gaan. Ze zou deze MaS wel aan anderen aanbevelen.

Conclusie: Leerling 15 heeft niet veel met de groene/agrarische sector maar vond deze kant van de MaS wel leuk. Leerling 15 heeft geleerd hoe ze met ouderen om moet gaan, terwijl ze vooraf niet verwacht had dat de MaS leerzaam zou zijn.

Leerling 16

Vooraf: Leerling 16 woont, best vrij, aan de rand van een dorp. Bij haar in de straat is een boerderij. Dit vindt ze niet leuk want het stinkt er wel eens. Wel heeft ze goede herinneringen aan de boerderij, want toen ze er vroeger ging spelen mocht je lekker vies worden. Boeren werken hard, hebben veel dieren en zijn een beetje lomp en onbenullig. Tegenwoordig komt Leerling 16 alleen nog in het buitengebied als ze op doorreis is. Dat het op het platteland rustig is vindt ze leuk. Minder leuk vindt ze dat als je op een boerderij woont je minder direct contact hebt met je burens. Leerling 16 heeft bewust voor deze MaS gekozen, omdat het haar leuk lijkt om met de ouderen op pad te gaan. Ze wil later in de zorg werken, met kinderen of ouderen, of kok zijn op een school of bejaardenhuis.

Na: Leerling 16 heeft de MaS wel als leuk ervaren, maar vond het met de ouderen omgaan tegenvallen. Het leukste van de MaS vond ze de voorbereiding; naar het park, leren over de fruitteelt en het maken van de PowerPointpresentatie. In de groene/agrarische sector zou ze niet willen werken. Ze weet nu ook dat ze later niet met ouderen wil werken.

Conclusie: Leerling 16 heeft geen interesse om later te gaan werken in de groene/agrarische sector. Ze heeft deze component wel het leukste gevonden van de MaS.

Evaluatie van Floor Peters

De MaS van het Van Lodenstein College op het Fruitpark in Ochten was dit jaar voor de tweede keer. Tijdens het voorgaande jaar was de voorbereiding door de leerlingen veel beter opgepakt; er was een duidelijk en vol programma en tijdens het bezoek vooraf hebben de leerlingen veel informatie verzameld voor de PowerPointpresentatie die later in de middag gepresenteerd werd. Daardoor was toen meer aandacht voor de groene/agrarische component van de dag.

Evaluatie vanuit school

In gesprek met Alize Tijssen, de lerares betrokken bij de evaluatie van de MaS, kwamen de volgende conclusies naar voren: De leerlingen waren enthousiast over het wandelen met de ouderen. Sommigen hebben naar aanleiding van de MaS besloten dat zij verder willen in de ouderenzorg en gaan dan ook nu hun beroepsgerichte stage in de ouderenzorg doen. Verder zag de lerares dat de 'grootste raddraaiers' geanimeerd met de ouderen in gesprek waren, ze heeft dan ook genoten van het genieten van de ouderen waarin haar leerlingen een positieve rol speelden. Op de vraag of de leerlingen naar haar idee veel over de groene/agrarische sector hebben geleerd, geeft Alize aan dat ze een echte 'Betuwe-klas' heeft, waar 'groen' binnen de gezinnen een grote rol speelt. Voor de leerlingen waren de ouderen interessant. In haar ogen is door deze MaS de kijk van de leerlingen op de groene/agrarische sector niet veranderd.

H.6 Conclusies

De 'samenvattingen' die gegeven worden in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op de evaluaties met de leerlingen, de begeleiders van de MaS en de betrokken leraren van de scholen. De daardoor verkregen informatie is vergeleken met relevante literatuur (zie bijlage 9). Vervolgens zijn hier conclusies en aanbevelingen aan gekoppeld. De onderzoeksresultaten zijn per effect gecategoriseerd. De verschillende parameters van de effecten zijn:

1. Kennis over de agrarische sector en voedselherkomst;
2. Interesse in de agrarische sector en de beroepskeuze;
3. Het beeld van de boer of tuinder;
4. Het beeld van het boerenbestaan en het platteland;

Uiteindelijk wordt er een antwoord gegeven op de hoofdvraag; *'Draagt een groene MaS bij aan meer kennis over, en een positievere imago van de agrarische sector?'*

H.6.1 Kennis over de agrarische sector

In totaal heeft 75% van de deelnemende leerlingen aangegeven dat zij (veel) kennis hebben opgedaan over de agrarische sector (zie tabel 1). Alle leerlingen van het Amsterdams Huygens college en Apeldoorns CSG de Heemgaard hebben aangegeven dat zij tijdens de MaS over de agrarische sector hebben geleerd, van het Kesterens Van Lodenstein college was dit een derde. Dit valt te herleiden in het feit dat slechts een gedeelte van de leerlingen verantwoordelijk was voor het voorbereiden van de MaS activiteit, door zich te verdiepen in de fruitboomteelt voor de presentatie. De anderen hebben alleen de recreatietak van dit bedrijf beleefd. Volgens het rapport 'Een echte boerderij en een echte boer' (De Jong, et al.) is het van belang dat de leerlingen de voedselproductie op het bedrijf mee maken, is dit niet het geval verliest het zijn (agrarische) leereffect¹⁰. Verder is dit de groep leerlingen van de school uit de meest landelijke setting, alle leerlingen van deze groep zijn wel eens op een boerderij geweest of komen er in sommige gevallen regelmatig. Van de leerlingen van de andere scholen zijn respectievelijk 40% (Apeldoorns CSG de Heemgaard) en 60% (het Amsterdams Huygens college) nog nooit op een boerderij geweest. Dit komt overeen met het landelijke gemiddelde van 55%, dit percentage staat voor het aantal mensen dat niet met natuur in aanraking komt¹¹.

School	% leerlingen
CSG de Heemgaard (Apeldoorn)	100%
Huygens college (Amsterdam)	100%
Van Lodenstein college (Kesteren)	33,3%
Gemiddeld:	75%

Tabel 1: Het aandeel leerlingen dat aangegeven heeft tijdens de MaS kennis te hebben opgedaan over de agrarische sector.

¹⁰ Jong, D. de, G. Migchels, S. Bos, R.T. Ferwerda, J. Hassink, D. K. Haubenhof, J.M Rommers, L. Noorduy, (2008). *Een echte boerderij met een echte boer : de waarde van agrarische productie bij multifunctionele landbouw*. Animal Sciences Group. 1^e druk.

¹¹ Vrienden van het Platteland, (2006). *Analysrapport Boerderij educatie: Vrienden van het Platteland*. 1e druk.

H.6.1.1 Conclusie

Drie kwart van de leerlingen hebben aangegeven (veel) kennis te hebben opgedaan over de agrarische sector tijdens de groene MaS. De leerlingen van de twee meest stedelijke scholen hebben (veel) geleerd over de agrarische sector, bij de meest landelijke school was dit een derde van de leerlingen. Dit is mede te verklaren door hun geografische ligging, maar vooral doordat maar enkelen zich hoefden te verdiepen in de agrarische sector.

H.6.1.2 Aanbevelingen

- Het agrarische aspect van de MaS moet goed in het programma ingebed zijn, zodat alle leerlingen naast het maatschappelijke aspect ook voldoende van het agrarische aspect meemaken.

H.6.2 Interesse in de agrarische sector en de beroepskeuze

Meer dan een derde (namelijk 37,5%) heeft na de MaS aangegeven interesse te hebben in de agrarische sector (zie tabel 2). Veelal hebben de leerlingen het verzorgen van de dieren zo leuk gevonden dat zij hier later wel mee verder willen. De leerlingen die zelf hun MaS hebben gekozen (de leerlingen van het CSG de Heemgaard) gaven vooraf meestal ook aan dat het verzorgen van dieren de grootste reden voor het kiezen van deze MaS was. In de literatuur wordt het verzorgen van dieren zelfs als top-3 interesse voor de MaS genoemd¹².

School	% leerlingen
CSG de Heemgaard (Apeldoorn)	20%
Huygens college (Amsterdam)	40%
Van Lodenstein college (Kesteren)	50%
Gemiddeld:	37,5%

Tabel 2: Het aandeel leerlingen dat aangegeven heeft door de MaS interesse in de agrarische sector te hebben gekregen.

In dit onderzoek waren ook leerlingen die vooraf hadden aangegeven geen interesse te hebben in de agrarische sector, maar na de ervaring van de groene MaS hier misschien wel werkzaam in willen worden. Ook in de literatuur wordt dit fenomeen herkend; 25% van de ondervraagde leerlingen zijn na de MaS positiever over de organisatie dan zij vooraf hadden verwacht. Verder wordt genoemd dat een positieve ervaring met één organisatie vaak een positiever beeld van de hele sector als gevolg heeft¹³. Dit was meerdere keren het geval in de groep van het Kesterens Van Lodenstein College; Bijna alle leerlingen willen later in de zorg of educatie gaan werken. Voorafgaand aan de MaS hadden zij de link met de agrarische sector nog niet gelegd, dit deden ze achteraf wel. Juist sectoren als zorg en educatie kunnen goed gecombineerd worden met de agrarische sector, binnen bijvoorbeeld een multifunctioneel agrarisch bedrijf. Ook waren er leerlingen die vooraf bij de term 'agrarisch' alleen aan het houden van dieren dachten, terwijl zij daar zelf geen interesse in hebben. Door de ervaring van de groene MaS op een fruitbomenteeltbedrijf zagen zij in dat de agrarische sector veel breder is en deze tak van de sector sprak hen wel aan. 87,5% van de leerlingen heeft aangegeven door de MaS een positief beeld van de agrarische sector te hebben gekregen (zie tabel 3). Enkele leerlingen van het CSG de Heemgaard hebben aangegeven een minder goede ervaring te hebben gehad tijdens de MaS; dit werd veroorzaakt door het feit dat zij de meeste tijd hebben doorgebracht bij Staatsbosbeheer. Door het ervaren van het gesubsidieerd houden van schapen bij Staatsbosbeheer, kwam het commercieel houden van dieren op de boerderij koel op hun over.

School	% leerlingen
CSG de Heemgaard (Apeldoorn)	60%
Huygens college (Amsterdam)	100%
Van Lodenstein college (Kesteren)	100%
Gemiddeld:	87,5%

Tabel 3: Het aandeel leerlingen dat aangegeven heeft door de MaS een positief beeld van de agrarische sector te hebben gekregen.

^{12 en 13} Alblas, M. (2006). Maatschappelijke Stage; een MaSterlijke actie. Onderzoek naar de activiteiten van maatschappelijke stage in het Nederlands voortgezet onderwijs in het schooljaar 2005-2006. CIVIQ. 1e druk.

H.6.2.1 Conclusie

Meer dan een derde (namelijk 37,5%) heeft na de MaS aangegeven interesse te hebben in de agrarische sector. Vooral het werken met dieren spreekt de leerlingen aan. Leerlingen die later in de zorg of educatie willen gaan werken zagen door de MaS goede mogelijkheden om de agrarische sector met deze sectoren te combineren. Bijna 90% van de leerlingen heeft aangegeven door de MaS een positief beeld van de agrarische sector te hebben gekregen.

H.6.2.2 Aanbevelingen

- Het verzorgen van dieren spreekt veel leerlingen aan, door dit te integreren in een MaS concept is er een grotere kans op succes.
- Leerlingen die wensen werkzaam te worden in de zorg of educatie ervaren door een groene MaS (met als maatschappelijk aspect zorg en/of educatie) de goede combinatie van sectoren.

H.6.3 Het beeld van de boer of tuinder

Meer dan een derde van de leerlingen heeft aangegeven door de MaS een ander beeld van een boer of tuinder te hebben gekregen dan zij vooraf hadden (zie tabel 3). Van leerlingen van het Amsterdams Huygens College is een hoger percentage te verwachten, dan de uit dit onderzoek naar voren gekomen 40%. Dit is te verklaren door het feit dat meerdere leerlingen van deze groep tijdens de 'vooraf interviews' aangaf geen beeld te hebben van een boer of tuinder. Deze groep leerlingen zijn zover van de sector ontvreemd dat het effect van de groene MaS bij hen het grootst is. Zij hebben vooraf geen tot heel weinig feeling met de groene/agrarische sector. De verwachting van de effecten moeten hier op aangepast worden. Deze leerlingen zullen naar aanleiding van deze MaS niet gauw besluiten boer te worden, maar het heeft wel een grote rol in de manier waarop ze naar de sector kijken. De leerlingen van het Van Lodenstein College hebben het minst vaak aangegeven dat hun beeld van een boer of tuinder door de MaS veranderd is, dit is wederom te verklaren door het feit dat deze groep voorafgaand aan de MaS al het meest ervaring met de sector had. Het meest genoemde beeld van een boer of tuinder was overigens 'hard werkend' (zie bijlage B.7), dit is ook het beeld wat landelijk het meest genoemd wordt¹⁴.

School	% leerlingen
CSG de Heemgaard (Apeldoorn)	40%
Huygens college (Amsterdam)	40%
Van Lodenstein college (Kesteren)	33,3%
Gemiddeld:	37,5%

Tabel 4: Het aandeel leerlingen dat aangegeven heeft door de MaS een ander beeld van de boer of tuinder te hebben gekregen.

H.6.2.1 Conclusie

Meer dan een derde van de leerlingen heeft aangegeven door de MaS een ander beeld van een boer of tuinder te hebben gekregen dan zij vooraf hadden. Hoe landelijker hun school gelegen is, hoe minder vaak zij aangeven een ander beeld van de boer of tuinder te hebben gekregen.

H.6.2.2 Aanbevelingen

- Organiseer een groene MaS uitsluitend voor leerlingen uit een stedelijke omgeving. Omdat de te verwachten effecten van de groene MaS hoger zijn bij leerlingen van deze groep.

¹⁴ Zessen, T. van (2007) *Come-back van 'vergeten' groep : waardering voor boeren groeit, uitleggen productiewijze aan burger blijft nodig : special Koe en consument*. Veeteelt: magazine van het Koninklijk Nederlands Rundvee Syndicaat NRS. 1^e druk.

H.6.4 Het beeld van het boerenbestaan en het platteland

Meer dan 60 procent van de leerlingen hebben aangegeven door de MaS een ander beeld van een boer of tuinder te hebben gekregen dan dat zij vooraf hadden (zie tabel 4). Het hoogste percentage van leerlingen die een ander beeld hebben gekregen is afkomstig van CSG de Heemgaard. Zij gaven bijvoorbeeld aan dat de sector breder is dan zij verwacht hadden, of zij hadden vooraf een geromantiseerd beeld van het boerenbestaan en zagen door de MaS in dat bedrijven in deze sector ook commerciële doelen moet halen. Een romantisch of idyllisch beeld wordt landelijk gezien ook vaak geschetst¹⁵. De leerlingen van het Huygens college gaven het minst vaak aan een ander beeld van het boerenbestaan en het platteland te hebben gekregen. Dit is opvallend, daar zij uit de meest stedelijke omgeving komen. Dit is wederom te verklaren doordat zij minder vaak vooraf een beeld hadden. De meest genoemde aspecten waren 'rust' en 'ruimte', ook werd er meerdere malen aspecten genoemd die te maken hebben met sociaal isolement ('weinig contact met de burens'). Rust en ruimte worden landelijk ook het meest genoemd, sociaal isolement wordt voornamelijk alleen door jongeren genoemd. Dit wordt verklaard door het feit dat een jonger persoon minder levenservaring heeft en doordat jongeren vaak meer behoefte hebben aan een druk sociaal leven¹⁶.

School	% leerlingen
CSG de Heemgaard (Apeldoorn)	80%
Huygens college (Amsterdam)	40%
Van Lodenstein college (Kesteren)	66%
Totaal:	62,5%

Tabel 5: Het aandeel leerlingen dat aangegeven heeft door de MaS een ander beeld van het boerenbestaan en het platteland te hebben gekregen.

H.6.4.1 Conclusie

Bijna twee derde van de leerlingen hebben aangegeven door de MaS een ander beeld van het boerenbestaan en het platteland te hebben gekregen dan dat zij vooraf hadden. De leerlingen van de meest stedelijk gelegen school hebben het minst vaak aangegeven een ander beeld van het boerenbestaan en het platteland te hebben gekregen. Dit is te verklaren doordat zij vooraf vaak hebben aangegeven geen beeld te hebben.

H.6.4.2 Aanbevelingen

- Een groene MaS heeft effect op de manier hoe leerlingen naar het boerenbestaan en het platteland kijken. Als leerlingen vooraf een beeld hebben bij de sector, wordt deze door de MaS beïnvloed. Voor de leerlingen die vooraf geen beeld hebben bij de sector is deze ervaring er een die bepalend is, totdat er andere ervaringen aan toegevoegd worden. Het is belangrijk dit effect mee te nemen in het ontwerp van een MaSconcept.

---

¹⁴ en ¹⁶ Steenbekkers A., C. Simon, L. Vermeij, W. Spreeuwers (2008) *Het platteland van alle Nederlanders: Hoe Nederlanders het platteland zien en gebruiken*. Sociaal en Cultureel Planbureau. 1^e druk.

H.6.5 Beantwoording van de hoofdvraag

In dit deelhoofdstuk wordt een antwoord gegeven op de hoofdvraag. De hoofdvraag van het onderzoek, zoals die gepresenteerd is in hoofdstuk 3, is:

'Draagt een groene MaS bij aan meer kennis over, en een positiever imago van, de agrarische sector?'

Naar aanleiding van het onderzoek naar het effect van een groene MaS op een grijze leerling kan geconcludeerd worden dat een groene MaS goed bijdraagt aan meer kennis over, en een positiever imago van de agrarische sector. De groene MaS heeft vooral veel effect op de mate van kennis wat de leerlingen opdoen over de agrarische sector tijdens deze ervaring. Daarnaast hebben de leerlingen door de groene MaS een positief beeld gekregen van de agrarische sector. Verder heeft de groene MaS bij de leerlingen veel effect gehad op hun beeld van het boerenleven en het platteland.

Bijlagen

B.1	Format interview voor MaS	31
B.2	Format enquête tijdens MaS – SCG de Heemgaard	33
B.3	Format interview na MaS	34
B.4	Programma MaS SCG de Heemgaard	35
B.5	Programma MaS Huygens College	38
B.6	Programma MaS Van Lodenstein College	39
B.7	Tips en trucs	40
B.8	Fotoblad	43
B.9	Literatuurlijst	46

B.1 Interview voor MaS

Zwartewaterallee 14
8031 DX Zwolle
Postbus 240
8000 AE Zwolle

T 088 888 66 77
F 088 888 66 70

KvK 34 11 09 43
Bank 38 16 41 864

info@projectenltonoord.nl
www.projectenltonoord.nl

INTERVIEW VOOR MAS

Naam:
School:
MaS bij:
Datum:

Welke klas zit je en heb je het naar je zin?

.....
.....

Waar woon je? Stad/dorp/platteland?

.....
.....

Ben je al een keer op een boerderij geweest?

.....
.....

Zo nee, kom je wel eens buiten de stad en wat doe je dan?

.....
.....

Vind je het leuk buiten de stad? Wat wel/niet?

.....
.....

Uit welke programma's kon je kiezen voor de MaS en waarom heb je deze MaS gekozen?

.....
.....

Ken je de andere leerlingen die ook deze MaS hebben gekozen en zijn dat vrienden van je?

.....
.....

Weet je hoe het programma er uitziet? Wat ga je allemaal doen en wat lijkt je het leukst?

.....
.....

Wat denk je allemaal te gaan zien op het bedrijf?

.....
.....

Wat is je beeld van een boer of tuinder?

.....
.....

.....
Wat verwacht je te gaan leren tijdens de stage?

.....
.....

Denk je dat je later misschien in de agrarische sector zou willen werken?

.....
.....

Zo ja, als wat? Zo nee, waarom niet? Wat wel?

.....
.....

Heel erg bedankt voor je tijd en medewerking!

B.2 Enquête tijdens MaS

ENQUÊTE TIJDENS MAS

School: CSG de Heemgaard
Datum: 1 april 2011
MaS: Schaap. Apeldoorn e.o.

Wat vond je het leukste van de maatschappelijke stage? En waarom?

Wat vond je minder leuk? En waarom?

Wat heb je van deze maatschappelijke stage geleerd?

Welk cijfer tussen de 1 en de 10 geef je deze maatschappelijke stage?

B.3 Interview na MaS

Zwartewaterallee 14
8031 DX Zwolle
Postbus 240
8000 AE Zwolle

T 088 888 66 77
F 088 888 66 70

KvK 34 11 09 43
Bank 38 16 41 864

info@projectenltonoord.nl
www.projectenltonoord.nl

INTERVIEW NA MAS

Naam:
School:
MaS bij:
Datum:

Hoe heb je de groene MaS beleefd?

.....
.....

Wat vond je leuk en wat minder leuk?

.....
.....

Heb je een ander beeld van de groene/agrarische sector gekregen?

.....
.....

Zou je geïnteresseerd zijn om vaker in de groene/agrarische sector aan de slag te gaan?

.....
.....

Heb je tijdens de MaS geleerd wat je verwacht had?

.....
.....

Zou je deze MaS aan anderen aanbevelen?

.....
.....

Geef ons eens een tip wat er leuker of beter kan:

.....
.....

Heel erg bedankt voor je tijd en medewerking!

B.4 Programma MaS – CSG de Heemgaard

Programma Mas week 13, De Heemgaard Thema: 'Schaap'

Maandag 28 maart 2011 (5 uren)

Tijd	Locatie	Activiteit	O.i.v.
10.00-10:30	Verenigingsgebouw	Start met koffie/thee, programma wordt besproken. Eerste opdracht wordt uitgedeeld; vind zoveel mogelijk verschillende producten afkomstig van het schaap in de supermarkt/overige winkels en koppel terug op het Verenigingsgebouw. Groepsverdeling maken: 5 groepjes van 3 leerlingen gaan dit inventariseren.	Sylvia Koenders (Verenigingsburo)
10.30-11:30	Supermarkt/centrum	Vind zoveel verschillende producten afkomstig van het schaap in de supermarkt/overige winkels. Budget 20 euro per groepje.	Leerlingen gaan zelf de stad in zonder begeleiding
11:30-11:45	Verenigingsgebouw	Terugkoppelen op het Verenigingsburo welke verschillende producten gevonden zijn. Het groepje met de meeste juiste producten krijgt een prijsje. Met de gekochte producten worden cadeaupakketjes samengesteld voor Bertus, Paul en Wilfried.	
11:45-12:15	Verenigingsgebouw	Bekijken film 'Skepe van Texel' (als er tijdsnood dreigt kunnen leerlingen tijdens het bekijken van de film hun lunch nuttigen)	
12:15-12:45	Verenigingsgebouw	Lunch (zelf meegenomen door leerlingen)	
12:45-13:30	Fietstocht naar boer		
13:30-15:00	Boer Bertus de Bruin	Ontvangst met verhaal over het bedrijf en rondleiding*	Sylvia zorgt ervoor dat zij rond 13:30 bij boer de Bruin is om te checken of de leerlingen arriveren. B. de Bruin (boer) doet de begeleiding van dit onderdeel
15:00-15:30	Boer Bertus de Bruin	Afsluiting met quiz met vragen over het schaap.	B. de Bruin
15.30	Fietstocht naar huis		

* Mocht er tijdens de middag een lam geboren worden, wordt er ruimte gemaakt in het programma.

Dinsdag 29 maart 2011 (7,5 uren)

Tijd	Locatie	Activiteit	O.i.v.
9.30-10:00	Schaapskudde Hoog Buurlo (SBB)	Start met koffie/thee, programma wordt besproken van deze dag.	W. Buitink (schaapsherder SBB) Gré de Groot (Projecten LTO Noord)
10.00-11:00		Rondleiding. Uitleg geschiedenis en huidige werkzaamheden van een schaapherder.	
11.00-12:00		Demonstratie met de hond.	
12.00		Lunch (zelf meegenomen door leerlingen)	
12.30	Staatsbosbeheer Hoog Buurlo	Ontvangst met kort verhaal over de organisatie	P. Suurmond (boswachter SBB) regelt hier iemand voor. Sylvia komt tussen circa 12:00 en 12:30 even langs.
13.00		Rondleiding, uitleg en start van het middagprogramma: Het opschonen van het heideveld.	
14.30		Koffie/thee/fris	
15.00		Vervolg werkzaamheden	
17.00		Afsluiting met rondvraag	

Woensdag 30 maart 2011 (7,5 uren)

Tijd	Locatie	Activiteit	O.i.v.
9.30	Staatsbosbeheer Hoog Buurlo	Start met koffie/thee	P. Suurmond
10.00-17:00 met lunch en break		Vervolg werkzaamheden van dinsdagmiddag	

Donderdag 31 maart 2011 (7,5 uren)

Tijd	Locatie	Activiteit	O.i.v.
9.30	Verenigingsburo	Start met koffie/thee. Het programma wordt besproken. De ochtend staat in het teken van het organiseren van het uitje voor cliënten van 's Heeren Loo.	Heidi Uenk (Projecten LTO Noord). Sylvia

			's middags.
10.00		Brainstormsessie. Wat is er nodig/wat moeten we regelen om vrijdag tot een succes te brengen?*	
10.45		Activiteiten in groepen plaatsen.	
11.00		Leerlingen in groepjes plaatsen, verantwoordelijkheden verdelen.	
11.30		Planning maken voor het middagprogramma	
12.00		Lunch	
12.30		's Middags naar het boerenbedrijf van de vader van Corrie, hij kan leerlingen het schapenscheren laten zien en de lammetjes mogen een fles. Ze kunnen bij het Verenigingsburo met Heidi op de bus stappen hiernaartoe.	
14.30		Koffie/thee	
15.00		Vervolg middagprogramma	
17.00		Afsluiting met rondvraag	
* Het programma voor vrijdag wordt bedacht voor cliënten van 's Heeren Loo en heeft een educatief/recreatief karakter.			

Vrijdag 1 april 2011 (5 uren)

Tijd	Locatie	Activiteit	O.l.v.
9.30	Schaapskudde Hoog Buurlo	Start met koffie/thee. Rolverdeling maken.	Meike van Ommeren Sylvia
10.00		Start met voorbereidingen voor ontvangst groep.	
12.00		Lunch	
12.30		Ontvangst groep met ranja en koekjes. Uitleg en start programma (programma door leerlingen op donderdag in elkaar gezet).	W. Buitink
14.30		Koffie/thee/ranja. Afsluiting programma.	
15.00		Evaluatie van Mas-week*. <ul style="list-style-type: none"> - Wat hebben zij geleerd? - Wat vonden zij leuk om te doen? - Wat minder leuk? - Zouden zij deze Mas aan anderen aanbevelen? 	Meike
* Meike zorgt voor evaluatieformulieren.			

B.5 Programma MaS – Huygens College

Contactgegevens	Bedrijfsgegevens	Activiteit
Piet en Martine van Dijk	Melkveehouderij met 70 koeien. Vleesvee.	Kalfjes voeren, koeien naar buiten doen, enz.
Fam. v.d. Winden	Melkveehouderij. Recreatie/educatietak.	Meelopen met de boer.
Frank en Petra de Wit	Melkveehouderij met ongeveer 60 melkkoeien. Frank werkt op de boerderij en Petra werkt twee dagen bij de gemeente.	Gewoon kijken wat er te doen is op dat moment.
Fam. Lodder	Melkveehouderij	Ze gaan me helpen met wat ik op dat moment aan het doen ben.

B.6 Programma MaS – Van Lodenstein College

Programma MaS Van Lodenstein College – Fruitpark Ochten op dinsdag 5 april 2011

- Voorbereiding. Wat betreft voorbereiding is het goed dat leerlingen zowel op het mooie als slechte weer goed voorbereid zijn. Daarom zullen ze voorafgaand aan de datum een bezoek moeten brengen aan het Fruitpark:
  - Bij mooi weer moeten ze weten wat ze kunnen vertellen aan de ouderen. Ook moeten ze een route voorbereiden, dat leerlingen en ouderen in 5 groepjes van bijvoorbeeld 4 ouderen + 4 leerlingen over het park gaan. Als ze nog aanvullende informatie nodig hebben kunnen ze zich voorbereiden in de bibliotheek/via google etc. Het fruitpark is vrij toegankelijk voor leerlingen, dus ze kunnen vooraf hier zelf naartoe gaan. Het is wel even goed dat Floor Peters even te horen krijgt wanneer de leerlingen van plan zijn om te komen.
  - Bij slecht weer presenteren de leerlingen een PowerPoint van wat er buiten te zien is. Ze zullen daarom digitale foto's moeten maken van het park en een presentatie moeten maken van wat ze gaan vertellen.
- Op de dag zelf:
  - Mooi weer: start om 14:30 met rondleiding van bejaarden door leerlingen over het park tot 15:30. Van 15:30-16:15 is gelegenheid voor koffie/fris en gebakje.
  - Slecht weer: leerlingen geven een PowerPoint presentatie (er is een beamer en scherm aanwezig) van wat er buiten te zien is, de ouderen kunnen vragen stellen. Dit programma zal iets korter zijn.

B.7 Tips en trucs

In deze bijlage worden er, naast de aanbevelingen naar aanleiding van de conclusies in hoofdstuk 5, aanbevelingen gedaan. Deze aanbevelingen zijn meer praktisch gericht en bedoeld voor MaSconcept-ontwikkelaars als aandachtspunten.

Aanbevelingen ten aanzien van de motivatie van de leerlingen

- Het echt 'werken' tijdens een MaS, zoals het onderhouden van het heideveld in het geval van CSG de Heemgaard, is een goede klus voor de MaS, mits het doel goed uitgelegd is. Als de leerlingen het nut van een klus niet inzien, daalt de motivatie. In het geval van CSG de Heemgaard kan het houden van een cultuurhistorische tocht vooraf kan heel nuttig blijken om het nut van het onderhouden van het heideveld te onderstrepen. Verder werkt het stimulerend om bij een dergelijke concrete klus vooraf een doel te stellen. Op die manier zien de leerlingen vooruitgang en worden ze beloond als zij het doel halen. Dit laatste wordt ook bevestigd in een rapport over boerderij educatie¹⁷.
- Begeleiders van een MaS worden aanbevolen zelf ook mee te werken en niet alleen te delegeren. Het samenwerken versterkt de band en de leerlingen voelen zich meer op hun plek.
- De leerlingen lijken gefocust op werkdruk. Ze vinden iets al gauw veel werk. Door de opdracht uitdagend te maken en met enthousiasme te presenteren zullen de leerlingen minder gauw voelen dat zij 'aan het werk' zijn.
- Leerlingen vinden het contact met dieren (dit wordt ook door literatuur bevestigd¹⁸) en trekker rijden het leukst van een groene/agrarische MaS. Goed om minstens één van deze aspecten mee te nemen bij het ontwerpen van een MaS-concept. Ook de activiteiten die ze minder leuk vinden (het schoonmaken van de roosters of de kuilplaat) zijn belangrijk om te doen, om wel een realistisch beeld van de werkzaamheden te laten zien.

Aanbevelingen ten aanzien van de boer/agrariër

Leerlingen hebben nogal eens een 'stereotype' beeld van een boer en/of de boerderij. Dit zijn de beelden van de leerlingen:

Ten opzichte van het uiterlijk:

- Hij heeft een blauwe overall, een petje op en laarzen aan.
- Ze zijn een beetje vies. Ze hebben tuinpakken aan.
- De boer heeft een overall aan en klompen.

Ten opzichte van het innerlijk/gedrag:

- Het is een man.
- Hij heeft weinig contact met de burens en is ouderwets en simpel.
- Hij is wijs, open en spontaan.

---

¹⁷ Vrienden van het Platteland, (2006). Analyserapport Boerderij educatie: Vrienden van het Platteland. 1e druk

¹⁸ Jong, D. de, J.H. Kamstra, A. Roest en M. de Winter (2009). *Food & Fun op de boerderij. Consumentenpercepties - hoe beleven consumenten multifunctionele 'biologische' landbouw*. Animal Sciences Group. 1e druk.

- Hij is lief.
- Hij werkt hard, is veel buiten, hij is goed met dieren.
- Hij heeft veel te vertellen en is gewoon, normaal.
- De boer is rustig, beleefd, van middelbare leeftijd.
- Ze praten anders als ons, ze zullen waarschijnlijk onze namen niet kennen.
- Ze eten laat en eten warm tussen de middag. Ze staan vroeg op.
- Ze zitten veel op de tractor.
- Ze werken heel veel, vooral veel met dieren.
- Ze zijn verder normaal.
- Het is iemand die veel van dieren houdt.
- Een boer heeft veel dieren en werkt hard.
- De boer werkt altijd en is een beetje lomp en onbenullig.
- Een boer heeft dieren en een tuinder is een boomkweker.

Over de boerderij hebben de leerlingen het volgende gezegd:

- Grote ruimtes, veel land en oude gebouwen.
- Het is er stil en rustig.
- Een vrijstaand huis.
- Koeien of varkens in de stal/ koeien, kippen en schapen/koeien en honden en katten.
- De koeien worden met de hand gemolken.
- Veel land om het huis.
- Het is er chill, lekker rustig.
- Een groot bedrijf, want ik weet al dat ze 60 koeien hebben.
- Het stinkt er.
- Dat het heel groot is met veel gras en dieren.
- De boerderij is leuk en gezellig en het ruikt er lekker.
- Het is er leuk, groen, rustig en gezellig.
- Er hangt een 'Ons-kent-ons' sfeer.
- Ik vind het niet leuk, het stinkt.
- Er is genoeg ruimte, maar je hebt minder direct contact met je burens.

Het nostalgische beeld van de burger over de boer wordt ook herkend in de onderzochte literatuur¹⁹.

Aanbevelingen ten aanzien van de concept-makers

- Het is verstandig om tijdens een MaS voldoende tijd door te brengen op het boerenbedrijf. Als het alleen een bezoek is, is de tijd te kort om een realistisch beeld van het boerenleven neer te kunnen zetten. Ook de tegenstelling tussen het natuurdoel van Staatsbosbeheer en het commerciële doel van de boer bij de MaS van CSG de Heemgaard is voor de leerlingen nu moeilijk te begrijpen, omdat zij voornamelijk de kant van Staatsbosbeheer hebben meegekregen.
- Bij het werven van boeren voor het ontvangen van de leerlingen is het verstandig te melden wat het niveau van de leerlingen is. Als zij weinig tot geen basiskennis van de groene/agrarische sector hebben is het verstandig de verwachtingen van de boer, en dus ook de klussen, aan te passen.

¹⁹ Jong, D. de, J.H. Kamstra, A. Roest en M. de Winter (2009). Food & Fun op de boerderij. Consumentenpercepties - hoe beleven consumenten multifunctionele 'biologische' landbouw: Animal Sciences Group. 1e druk.

- Voor de start van de MaS aan alle betrokkenen een duidelijke planning doorgeven, met begin- en eindtijden. Jongeren hebben vaak een druk (sociaal) leven en willen de MaS vooraf in hun planning kunnen passen.
- Voor de start van de MaS is het belangrijk om te vermelden als er een zorgaspect in de MaS zit, bijvoorbeeld als er een bezoek van verstandelijk beperkten georganiseerd wordt. Dit is voor sommige leerlingen nodig, om zich hier mentaal op voor te kunnen bereiden. Ook is het belangrijk dat de leerlingen een aandeel hebben in het organiseren van het bezoek, om het zich eigen te kunnen maken.
- In het geval dat leerlingen later de zorg of educatie in willen, zoals het geval was bij het Van Lodenstein College, is het een positieve ervaring de leerlingen een groene MaS te laten ervaren. De sectoren zorg en educatie kunnen beide goed gecombineerd worden met de groene/agrarische sector. Meerdere leerlingen zagen vooraf deze link niet en hadden ook geen interesse in deze sector, nu hebben ze toch deze combinatie positief kunnen ervaren.

Aanbevelingen voor de MaS van het Van Lodenstein College (of vergelijkbaar)

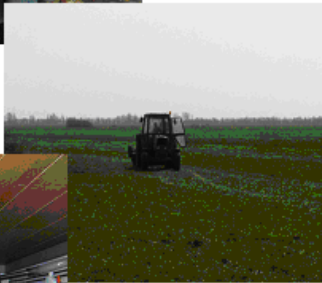
Tip: Het is belangrijk dat de voorbereiding van de MaS veel aandacht krijgt. Juist de informatievergaring tijdens het voorbezoek is leerzaam voor de leerlingen op het groene/agrarische vlak. Ook voor de invulling van het middagprogramma heeft dit een positief effect; de leerlingen hebben een voller programma en hebben ook echt wat over te brengen naar de ouderen en elkaar.

B.8 Fotoblad

Leerlingen van het Apeldoorn's CSG de Heemgaard bij Staatsbosbeheer en schapenboeren de Bruin en de Zwaan.

Leerlingen van het Amsterdam's Huygens College bij melkveehouders in Utrecht.

Leerlingen van het Kesteren's Van Lodenstein College bij Fruitpark Ochten.

B.9 Literatuurlijst

B.3.1 Wetenschappelijke bronnen

1. Jong, D. de, J.H. Kamstra, A. Roest en M. de Winter (2009). *Food & Fun op de boerderij. Consumentenpercepties - hoe beleven consumenten multifunctionele 'biologische' landbouw*: Animal Sciences Group. 1^e druk.
2. Graaf, P. van der, A. Huygen, J. Mak en M. Steketeer (2005). *Jeugdparticipatiebeleid: Wat levert het op? Onderzoek naar het ontwikkelen van indicatoren voor effectmeting van jeugdparticipatiebeleid*. Verwey-Jonker. 1^e druk.
3. Tan, S., N. Broenink en K. Gorter (2003). *Gezocht leerling vrijwilliger (MV). Onderzoek naar vrijwilligerswerk door scholieren*. Verwey-Jonker. 1^e druk.
4. Jong, D. de, G. Migchels, S. Bos, R.T. Ferwerda, J. Hassink, D. K. Haubenhofers, J.M. Rommers, L. Noorduyn (2008). *Een echte boerderij met een echte boer : de waarde van agrarische productie bij multifunctionele landbouw*. Animal Sciences Group. 1^e druk.
5. Steenbekkers A., C. Simon, L. Vermeij, W. Spreeuwers (2008). *Het platteland van alle Nederlanders: Hoe Nederlanders het platteland zien en gebruiken*. Sociaal en Cultureel Planbureau. 1^e druk.

B.3.2 Niet-wetenschappelijke bronnen

6. Vrienden van het Platteland, (2006). *Analyserapport Boerderij educatie*. Vrienden van het Platteland. 1^e druk.
7. Zessen, T. van (2007). *Come-back van 'vergeten' groep : waardering voor boeren groeit, uitleggen productiewijze aan burger blijft nodig : special Koe en consument*. Veeteelt: magazine van het Koninklijk Nederlands Rundvee Syndicaat NRS. 1^e druk.
8. Alblas, M. (2006). *Maatschappelijke Stage; een MaSterlijke actie. Onderzoek naar de activiteiten van maatschappelijke stage in het Nederlands voortgezet onderwijs in het schooljaar 2005-2006*. CIVIQ. 1^e druk.
9. Hurks, T. (2010). *Promotie van de Nederlandse land- en tuinbouw onder jongeren*. Hogeschool HAS Den Bosch. 1^e druk.

B.3.3 Internetpagina's

10. <http://www.nederlandbloeit.nl/dossier/Werk/10695169/Feiten-over-werken-in-de-agrosector/feit>
11. <http://www.vng.nl/smartsite.dws?id=90783#beoogd>

